

den insnöade

Fritänkaren

Nr. 69 Augusti 1998

Sjätte årgångens nummer 8.

Innehåll :

Om människans tilltagande väg bort från naturen	2
Om drogliberalisering, av Johannes B. Westerberg	3
Andra världskrigets vändpunkt och fallet Sikorski	4
Insändare om Amundsen	5
Kulturkalender, augusti 1998	6
John Bede kommenterar "århundradets viktigaste författare"	6
Shakespeare-debatten: Diktarens solfläckar	7
Laila Roth tar ställning	10
Filmer (med två musikfilmer)	11
Beethovens sonater, del 8 (sonaterna 16-18)	12
En tolkningsfråga (om Sibelius)	13
Cyril Scotts musikhistoria	14
<i>Europa :</i>	15
Europeisk turné, del 5, med doktor Sandy	15
Den rysliga resan till Ryssland - en rysare (inledning)	17
<i>Indien & Tibet:</i>	18
Ödesresan, del 9 : Naini Tal	18
Expedition Tibet maj '97, del 13	20

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt 2 på engelska.
Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : Musikern C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 8.8.1998

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany

64

Om människans tilltagande väg bort från naturen.

Den 7 juni visades efter midnatt i svensk TV ett av de bästa och viktigaste program som TV någonsin producerat: "*Sex, svavel och fula fiskar*" för Utbildningsradion. Programmet åskådliggjorde det omfattande miljöproblemet med sura regn, ett för sinnena omärkligt problem med ohyggliga och långtgående följder. Genom utsläpp av svavel och kadmium i atmosfären och i naturen uppkommer "sura regn", som gradvis slår ut allt liv i naturen, börjande från vattendragen. De sura regnen angriper fisken, så att denna dör ut, (ex. lax). Därmed är ekosystemet angripet. När en länk i ekosystemets kedja är utslagen brister snart den ena efter den andra, då den ena arten efter den andra dör ut i brist på näring: när A dör ut svälter B, som levat på A, varpå B dör ut, varpå C svälter som levat på B, och så vidare genom hela alfabetet, tills allt är fullständigt dött och sterilt, medan endast människan överlever och inte kan fatta vad hon ställt till med. Men till slut måste då även människan svälta och dö, när hon själv tagit livet av naturen, som är det enda hon kan leva på.

Boven i dramat är först och främst oljeindustrin med bilismen, som står för nästan allt svavel som släpps ut i atmosfären. Därmed förgiftas atmosfären mer och mer, så att människan kan andas sämre och sämre och får fler och fler sjukdomar, främst cancer. Kadmium kommer från jordbruket genom övergödning och kemisk gödsel. Kadmium, som sätter sig i kroppen genom de jordbruksprodukter vi intar, angriper njurarna, så att vårt blod förgiftas, och därmed angrips även hjärnan.

Genom att vi förgiftar naturen förgiftas även de djur som lever i naturen, som vi jagar och äter, främst fisken. Kort sagt, allt gift människan släpper ut i naturen angriper och dödar naturen för att sedan slå tillbaka på människan själv som en hejdumdrande bumerang, som är omöjlig att ducka för.

Allt detta åskådliggjordes genom programmet "*Sex, svavel och fula fiskar*" på ett utomordentligt klart och samtidigt snillrikt och underhållande sätt. *Varför läggs då ett så väsentligt TV-program efter midnatt på en vardag? Är det möjligen för att så få människor som möjligt skall få kunna se det?*

Över huvud taget är TV:s utbud och dess programföreläggningar ett alldeles förfärligt sorgligt kapitel. Varenda kväll domineras och förstörs fullständigt av idiotiska såpor med automatiska skratkörare ämnade att visa en imbecill publik när den skall skratta och göra den ännu imbecillare. Mest visas film för gamla tanter, typ svenska pilsnerfilmer från 30-talet och Åsa-Nisse, vars samtliga erbarmliga filmer visas om och om på nytt flera gånger om året. Den enda övriga sorts film som visas är nästan bara amerikansk hårdkokt action med mord, blod och splattereffekter in absurdum, där dyra amerikanska bilar skrotas i miljontal i uppskruvade biljakter som alltid slutar i katastrof om inte hus och broar, skyskrapor och hela städer sprängs i luften för den goda sakens (=dollarns) skull, allt för underhållning för masspublikens (gladiatorpublikens) fromma. För övrigt är det mest bara stressande sportprogram för folk som inte orkar sporta själva att sitta hemma och hetsa upp sig på.

När det någon sällsynt gång visas någon sevärd film är det alltid på sämsta möjliga sändningstid: efter midnatt eller mitt på dagen. Nyligen visades Frankenheimers klassiker "*Fången på Alcatraz*", Burt Lancasters bästa film från 1959, klockan 3 på morgonen. För några år sedan visade TV3 en underbar serie gamla klassiska engelska långfilmer från 40-talet, i sitt slag oöverträffade än idag. Sändningstid: mellan 13 och 15 om eftermiddagarna med reklamslag. Tidningarnas filmrecensioner är också vanligen helt missvisande: alldeles utmärkta filmer får sällan mer än 2 stjärnor om de över huvud taget uppmärksammas, medan fullkomligt erbarmliga tönterier och bluffeffekter ofta får 4-5 stjärnor. Är filmen av Ingmar Bergman får den alltid minst 4 stjärnor hur dålig den än är. Vanligen

recenseras filmerna utan att recensenten har begripit vad det är han har sett, om han har sett det.

Kort sagt, allt är fel. Missnöjet kan inte bli mera berättigat och mera totalt.

Ondskans imperium, del 2 (?)

av Johannes B. Westerberg.

"Min käre kollega, I enlighet med din önskan att jag skulle göra mig skyldig till ett ställningstagande i drogliberaliseringsfrågan vill jag ta denna ställning med allt vad det innebär. Jag förstår att du inte kan ta någon ställning själv, då du aldrig provat några droger.

Det är oskyldigt. Det är lika oskyldigt som att dricka öl. Det är lika oskyldigt som den första ungdomsfyllan. Det är lika comme il faut som den första snapsen. Det är inte värre än den första baksmällan. Man vänjer sig. Det blir fler baksmällor, och man vänjer sig. Men alkohol är förnedrande och tarvligt. Det är mera sofistikerat att röka. De flesta börjar röka för att det är tufft. De flesta börjar röka cannabis för att det är spännande genom att det är förbjudet. De flesta fortsätter droga sig för att det är spännande och farligt. Allt som är farligt och förbjudet är attraktivt för ungdomen, ty den mänskliga naturen är nu en gång sådan. Förr eller senare blir man uttråkad av bara hasch. Det finns ju häftigare medel. Man går vidare. Man provar allt möjligt. Vad häftigt! Så kommer den första snedtändningen, den första snedtrippen. Och då är man redan ohjälpligt fast.

Vad man aldrig anat före det är att det sedan skulle visa sig så svårt att komma ur det. En gång narkoman alltid narkoman är tyvärr en regel vars enda räddning är att det finns undantag. Men även undantagen slipper aldrig stämpeln, precis som i *Alcoholics Anonymous*. (Jag vet inte vad de heter på svenska. Jag har aldrig haft kontakt med dem.)

Detta var en beskrivning av det svarta hålet, dess anatomi och hur det fungerar. Utmärkande för det är att suget oavbrutet tilltar, virveln växer och griper omkring sig, ju fler som åker dit, desto större makt och kraft får den, det är inte en bläckfisk utan en oemotståndlig naturkraft, ungefär som en snölavins som aldrig når sitt botten. Vad beror denna ständigt växande kraft på?

Träsket är lönsamt. Så enkelt är det. Olagliga droger är världens största business idag. Fråga kartellerna i Colombia, maffiorna i USA, triaderna i Hongkong, den ryska maffian, den turkiska maffian, och alla andra som lever på denna blomstrande affärsrörelse, ty det är vad den är. Det är ett multinationellt företag som oavbrutet går med ständigt accelererande vinster och som ingen stat eller politiker har någon kontroll över. Tvärtom. Denna affärsrörelse börjar mer och mer kontrollera dem. Hur många börshajar, borgmästare, guvernörer och företagare är inte beroende av knark i USA, och vilken amerikansk familj har inte en knarkare i familjen? Frågans svar är så självklart att den inte behöver besvaras.

Där har du nästa Ondskans Imperium, som kommer att kulminera under nästa århundrade. Det blir en god början på ett nytt millennium för mänskligheten. Sedan när även det onda imperiet fåtts bukt med kommer det ett annat Ondskans Imperium av ett annat slag. Mänskligheten slipper det aldrig, ty den mänskliga naturen är nu en gång sådan.

Situationen liknar kommunismens situation för hundra år sedan väldigt mycket. Massor sympatiserade med kommunisterna före första världskriget mest för att det var spännande och farligt. Genom denna attraktionskraft genom denna sin image av halvkriminell underjordisk subversiv rörelse blev kommunismen oemotståndligt attraktiv. Samma fenomen ser man i världen i dag i drogmissbruket. Flykten från

verkligheten genom droger upplevs som en oemotståndlig attraktion för alla förfördelade i samhället genom drogvärldens farligt kriminella helt underjordiska och totalt subversiva karaktär. Människan har i sin svaghet alltid fallit för sådant och aldrig historiskt lärt sig något av konsekvenserna.

Den som analyserade problemet kanske noggrannast av alla var Dostojevskij, som levde med problemet under hela sitt liv. Han deltog i socialismen i sin ungdom, det var för sin subversiva socialism han blev skickad till Sibirien, detta förstörde hans liv, varför han fick anledning att grubbla över problemet. Resultatet blev den utomordentligt inträngande analysen i "*Onda andar*" där han kategoriskt avrättar hela socialismen och den del av den mänskliga naturen som ger anledning till sådana fenomen. Det är hans viktigaste bok. Det är en uppriktig självuppgörelse med den egna delaktigheten i fenomenet: fascinationen av det onda, frestelsen till fanatism, den förlösande självutplåningen för massrörelsen samt den moraliska bankrutten och ofrånkomliga kapitulationen inför ofelbarhetsprincipen i mentaliteten "ändamålet helgar alla medel". Mentaliteten var exakt den samma i 1800-talets pionjärkommunism som i 1960-talets vaknande drogrörelse.

Detta var nu i all hast några nedslängda anteckningar om problemet mitt i natten i ögat av den eviga osaliga stormen mellan Indien och Pakistan, som de spränger kärnvapen för bara för att försöka skrämman varandra utan att lyckas. I stället skrämmer de bort kapital och turister, och de lidande blir de fattiga massorna, som blir ännu fattigare medan regeringarna skiter i dem och helst skulle låta dem dö.

Kashmir är inte så roligt det heller. Du gjorde rätt i att inte komma. Endast den är klok som håller sig utanför världen.

Hjärtliga hälsningar, *Johannes.*"

Andra världskrigets vändpunkt och fallet Sikorski.

Detta är ett outgrundligt mysterium, som aldrig lär bli löst. Wladyslaw Sikorski var den polska exilregeringens premiärminister i London och därtill polackernas överbefälhavare. Det var till stor del hans förtjänst att polska piloter i England hjälpte till med att avgöra slaget om England till Englands fördel. Men Sikorski var en bestämd herre som inte kunde kompromissa, och han var inte lätt för Churchill att samarbeta med. Ännu mindre populär var Sikorski hos Stalin. Samarbetet Churchill-Sikorski-Stalin inleddes 1941 och blev alltmera spänt under 1943, när Sikorski intog en alltmer kritisk hållning mot Stalin och började varna för honom. I februari meddelade den sovjetiska nyhetsbyrån Tass att Sikorski hade omkommit i ett störtande flygplan tillsammans med madame Chang Kai Shek utanför Portugal på väg till USA. Hur visste Sovjet detta? Sanningen var, att Sikorski fått ett tips om att det planet skulle utsättas för ett attentat, varför han med madame Chang Kai Shek tagit ett annat plan och klarat sig. Sovjet och Tass hade begått blundern att ta ut skadeglädjen över ett lyckat attentat mot en obekvämlig politiker i väst för tidigt. Nästa dag dementerade Tass uppgifterna när det stod klart att Sikorski klarat sig.

I april uppdagade tyskarna massakern i Katynskogen på polska officerare. Tyskarna hävdade att massakern hade utförts av Stalin på polska officerare, medan Stalin påstod att massakern hade utförts av tyskarna. Sikorski krävde vad som var rimligt för en ansvarskännande polsk premiärminister att kräva, nämligen en utredning och klarhet i frågan. Detta ställde både Churchill och Stalin mot väggen och utvecklade sig till en mycket olustig och pinsam situation, när Stalin hotade sluta separatfred med tyskarna om Sikorski fick hålla på som han gjorde. Stalin inledde faktiskt underhandlingar med Ribbentrop om separatfred genom madame Kollontaj i

Stockholm med Willy Brandt som tysk medlare. Detta tyckte Churchill inte alls att var roligt.

Den 4 juli flyger Sikorski från Nordafrika för att träffa Churchill i London och mellanlandar i Gibraltar. När planet lyfter från Gibraltar med en tjeckisk pilot vid namn Prchal ser man från flygplatsen hur planet störtar och landar i vattnet. Piloten Prchal klarar sig genom att han råkade ha flytväst med sig och på sig och kan simmande ta sig i land, medan Sikorski förolyckas.

Naturligtvis tillsätts det en haverikommission. Denna sammanträder bakom lyckta dörrar. Ingen polack får delta eller får tillgång till handlingarna, som därefter hemligstämplas i 30 år. Officiellt heter det att planets styranordning hade låst sig. När saken undersöks efter 30 år av polsk expertis finner denna, att det saknas viktiga dokument i utredningen, och att planet omöjligt kan ha drabbats av styrfel, då det i så fall hade störtat på ett helt annat sätt än det gjorde. Den tjeckiske piloten Prchal vet naturligtvis ingenting.

Dagen efter Sikorskis död, den 5 juli 1943, inleds slaget vid Kursk, där 400,000 tyskar går med 4,000 tanks mot 500,000 ryssar och 5,000 ryska tanks. Det är tyskarnas sista ryska offensiv och försök att rycka fram mot Moskva. Slaget sluts den 13 juli efter 8 dagar med ryssarnas seger, vilket är den definitiva strömkantringen i det andra världskriget. Två dagar senare, den 15 juli, avbryter Stalin separatfredsunderhandlingarna med tyskarna. Det står nämligen klart för honom att han nu kan besegra tyskarna, och dessutom har ju den obekväma frågan Sikorski blivit löst.

Insändare om Amundsen.

Med mycket stor glädje har vi erhållit ett utförligt brev från vår norske kollega och reskamrat i Bergen, som lyckligen återkommit efter en expedition till Chile-Argentina, där han lyckligt bestigit Aconcagua bland annat. Han skriver med anledning av vårt uppmärksammande av Roald Amundsens förolyckande i samband med Nobile-expeditionens haveri över Grönland i juni 1928. Roald Amundsen synes inte ha förolyckats över Grönland utan över Björnön:

"När Umberto Nobile med *"Italia"* havererade på återfärden från Nordpolen norr om Svalbard, anmälde sig Roald Amundsen till att delta i räddningsarbetet. Den 18 juni 1928 begav han sig med det franska flygplanet *"Latham"* från Tromsø för att undsätta Nobile. De övriga deltagarna i färden var kapten René Guilbaud, löjtnant de Cuverville, mekanikern Brazzy, telegrafisten Valette och kapten Dietrichson. Tre timmar efter starten, alltså omkring klockan 19.00, hörde Geofysisk Institut i Tromsø signaler från *"Latham"* som anropade Kongsfjorden. Planet var då cirka 50 sjömil söder om Björnön. Den 1 september fann man en ponton 10 sjömil nordväst om Torsvåg fyr (i Tromsø fylke) och den 17 oktober en reservbensintank som tillhört *"Latham"* strax norr om Haltenbanken. Allt talar för att flygplanet störtat i havet i närheten av Björnön och att Amundsen tillsammans med sina kamrater där funnit döden.

Som bekant flög Amundsen första gången över Nordpolen 1926 med det italienskbyggda luftskeppet *"Norge"*. Färden gick från Svalbard den 11 maj och slutade i Alaska den 12 maj. Över Nordpolen blev den norska, den italienska och den amerikanska flaggan nedsläppta. Amundsen hade då genomfört alla sina ambitioner: att plantera den norska flaggan på båda polerna, och att genomsegla både Nordväst- och Nordostpassagen. På *"Norge"*-färden över Nordpolen var Umberto Nobile luftskeppets befälhavare, och det uppstod då en del meningsskiljaktigheter mellan honom och Amundsen. Efter *"Italia"*-katastrofen blev Nobile utsatt för stark kritik av

en undersökningskommission i Rom, och han måste lämna in om avsked som general och befälhavare. Vid "Italias" haveri omkom 9 man. Lägg därtill de 6 som omkom ombord på "Latham" och dessutom de tre människor som omkom då ett italienskt flyg störtade på väg hem till Italien med några överlevande."

Hjärtligt tack för de mycket intressanta uppgifterna!
Se vidare P.S. efter det aktuella avsnittet av Indien-resan.

En viktig försummelse har konstaterats i förra numrets kulturkalender:

80-årsminnet av tsarfamiljens arkebusering den 16 juli 1918.

Kulturkalender, augusti 1998.

- 1 : Jules Leotard 160 år, den förste trapetskonstnären.
  - 200 år sedan Nelson förstörde Napoleons flotta i slaget vid Nilen.
  - San Franciscos spårvagnar fyller 125 år.
- 3 : Birgit Cullberg 90 år.
  - La Scala i Milano 220 år.
- 5 : Den stora Atlantkabeln 140 år.
- 7 : 60 år sedan Konstantin Stanislavskij dog.
- 8 : Esther Williams 75 år.
- 9 : 150-årsminnet av kapten Frederick Marryat.
  - Robert Aldrich 80 år, grym amerikansk filmregissör.
  - Rod Laver 60 år.
- 12 : T-Forden 90 år.
- 13 : Ärkebiskop Makarios av Cypern skulle ha fyllt 85.
- 16 : Louise Veronica Ciccone, mera känd som "Madonna", 40 år.
- 17 : Robert de Niro 55 år.
- 18 : Roman Polanski 65 år.
- 20 : Vilhelm Moberg 100 år.
  - 85 år sedan uppfinningen av rostfritt stål i Sheffield, England.
  - 30 år sedan den sovjetiska invasionen av Tjeckoslovakien.
- 25 : Leonard Bernstein skulle ha fyllt 80.
  - Frederick Forsyth 60 år.
- 29 : Sir Richard Attenborough 75 år.
  - Charles Gray 70 år.
  - Elliott Gould 60 år.
  - Michael Jackson 40 år.
- 30 : Jacques Louis David 250 år.
- 31 : William Saroyan 90 år.
  - 70 år sedan premiären på "Tolvskillingsoperan".

John Bede kommenterar "århundradets viktigaste författare".

"Din förslagslista till detta sekels viktigaste författare är mycket intressant, men jag skulle också vilja höra dina motiveringar för att utesluta 1) Jules Verne, 2) Robert Graves, 3) Marcel Proust, 4) Eugene O'Neill och Tennessee Williams, 5) Ian Fleming, 6) Aldous Huxley och George Orwell, 7) Franz Kafka och James Joyce, 8) Thomas Mann och Hermann Hesse, 9) Mark Twain.

Hur går det med fjärde delen av vår "Gotisk historia"? Har du tröttnat på den eller glömt bort den?"

Vi kan genast lugna vår irländske kollega på den sista punkten: fjärde delen av "Gotisk historia", som författaren har tillägnat just Robert Graves, är på väg men kommer att ta tid, då den är mycket omfattande.

1) Jules Verne är och förblir den viktigaste och störste av alla science fiction-författare. Han dog 1905 och skulle ha fått delta i vår förslagslista med samma rätt som Henrik Ibsen (död 1906) och Anton Tjechov (död 1904). Emellertid skrev Jules Verne sina viktigaste böcker ganska tidigt på 1800-talet, och inte en enda av dessa producerades in på 1900-talet. Men för all del, låt honom vara med. Vi föreslår en hög placering efter Conan Doyle och före Bernard Shaw på 14-e plats.

2) Robert Graves platsar naturligtvis genom främst sina oerhörda insatser för att återuppliva Antiken. Vi hade helt enkelt glömt bort honom. Placeringsförslag efter Thor Heyerdahl före Karen Blixen på 25-e plats.

3) Marcel Proust är ett mera tveksamt fall. Visserligen är hans mammutverk "A la recherche du temps perdu" ett epokgörande frosseri i utsökt nostalgi, som förvisso kan bedömas som betydelsefullt i sitt framhävande av en bättre tid än 1900-talet för övrigt; men vi anser inte att dessa argument för Marcel Proust räcker ända fram till en placering bland seklets viktigaste författare.

4) Eugene O'Neill och Tennessee Williams är förvisso USA:s främsta dramatiker i vårt sekel, men hur förträffliga deras pjäser än är, och främst Tennessee Williams', anser vi inte att de når upp till europeisk dramatiks nivå.

5) Ian Flemings betydelse är naturligtvis oerhörd för den moderna agentromanens utveckling, men lika betydelsefulla är i så fall Agatha Christie, Dorothy Sayers, Phyllis D. James, Raymond Chandler, Dashiell Hammett, Alistair MacLean, C.S.Forester, Victoria Holt, Mickey Spillane och dussintals andra kolportörer.

6) Aldous Huxley och George Orwell är båda mycket intressanta, men liksom den lika omänskliga science fiction-spekuleraren H.G.Wells har deras visioner i huvudsak slagit fel. Aldous Huxley är den intressantare och vidsyntare av dem, men hans visserligen överlägsna intelligens lider vanligen av ett mycket osympatiskt drag av kall omänsklighet.

7) Franz Kafka och James Joyce är väl seklets mest kontroversiella författare. Båda är djärva experimentatorer, men Fritänkarens personliga mening är att båda spekulerade i att göra sig så utstuderat konstiga som möjligt.

8) Thomas Mann och Hermann Hesse är båda högt uppburna nobelpristagare men enligt Fritänkarens mening hopplöst övervärderade. Hesse står sig bättre av de två mot tiden genom främst sin utsökt fina stilism, och hans lilla bok "Siddhartha" är naturligtvis en odödlig klassiker som alltid kommer att läsas och älskas av alla.

9) Mark Twain (Samuel L. Clemens, 1835-1910) platsar däremot absolut på vår förslagslista genom sin breda mänskliga repertoar och snillrika humor, som på sätt och vis är oöverträffad än idag. Vi föreslår en placering genast efter Jules Verne.

Vi beklagar således, att av John Bedes tretton förslag till utökning av vår lista endast tre föll i god jord.

Nya kommentarer och synpunkter på denna förslagslista förblir välkomna.

Shakespeare-debatten: Diktarens solfläckar.

Den första av diktarens fläckar är den berömdaste: Hamlets dårskap. Hamlet tappar stilen och ballar ur, när han uppträder förryckt för Ofelia med uppsliten krage och senare går över alla gränser för en korrekt kronprins uppträdande i den

upprörande uppgörelsen med henne. Och kulmen i hela denna förryckthet, pjäsens betänkliga mellanakt, som alltid vållat alla skådespelare och framför allt regissörer så oerhörda problem, är naturligtvis självmordsmonologen.

Hela denna dårskap, som inte finns hos förlagan Saxo Grammaticus, där Hamlets dårskap tar sig helt andra uttryck, är fullständigt egen för diktaren. Det finns därför bara en tolkning: här föreligger en självbekännelse eller personlig bikt. Hamlet är så personlig, så unik och en så extremt idiosynkratisk individualist, att den bara kan vara ett självporträtt - och som sådant fullständigt unikt för diktaren. Problemet är bara det, att detta intrikata irrationellt förryckta rollspel är fullständigt obegripligt.

Kan man då sätta en sådan förryckt personlighet i samband med Lord Stanley, earlen av Derby, katolikernas tronkandidat, en högt utbildad jurist med ansvar för ett helt grevskap, lyckligt gift med tre söner och två slott, en typisk etablerad man av världen i högsta tänkbara sociala ställning med en hustru väl sedd vid hovet? Svaret måste bli nej. Lord Stanley är en alltför välbalanserad man för att ha kunnat teckna ett självporträtt i den galne Hamlet.

Låt oss betrakta Kit Marlowe, som vid 29 år måste avstå från sin karriär och gå under jorden för resten av livet för att (enligt teorin) bli spökskrivare åt andra och aldrig mer få förekomma offentligt, som alltid haft problem med kvinnor, som i *Edward II* skildrar relation män emellan mera övertygande och intimt än mellan könen, och som redan tidigare, ex. i *Som ni behagar*, visat ansatser till förstulna självbekännelser. Den ytterst spända relationen mellan Hamlet och Ofelia passar perfekt in på fallet Kit Marlowe. Ingenting kunde passa perfektare, ty här föreligger just i sin fullaste prydno det mest karakteristiska av alla särmärken för Marlowe: en dålig relation mellan mannen och kvinnan (Hamlet-Ofelia) men den bästa tänkbara relation mellan män (Hamlet-Horatio) - och observera: utan homosexuella förtecken! Det är däri Marlowes sexuella särmarke består: alla hans sexuella relationer är dåliga, oavsett om det är mellan samma kön eller olika, medan alla hans asexuella relationer eller platoniska vänskaper är perfekta. Och ingenting kunde passa bättre in på ett fall som Kit Marlowes än just Hamlets självmordsmonolog. Ett sådant fall skulle om något ha gett anledning till ständigt återkommande självmordsgrubblrier, och i en rollkaraktär som Hamlet hade han haft det idealiska tillfället att ge utlopp för sådana känslor konstnärligt. Det skulle inte vara annat än den perfekta självterapi. Den galne Hamlet kan mycket väl betraktas som Marlowes smärtsamt gripande självporträtt - och blir då plötsligt mera begriplig.

Ännu större uttryck tar sig diktarens sjukliga fläckar i *Konung Lear*, där centralgestaltens bittra desillusioner tar sig fullständigt astronomiska uttryck i en tragisk galenskap utan like. Kung Lear är inte mer än en konsekvens och utveckling av det steg som diktaren redan tog i Hamlets dårskap. I Hamlet trevar sig den sjukligt bittra melankolin fram i ett vågat försök att antyda ett uttryck. I *Konung Lear* tar diktaren steget fullt ut och vågar sjunga ut sin universella smärta mer än bara ordentligt - det behövs inte mera sedan. Lear är den sista galningen i skaldens diktning.

Två fläckar återstår - *Coriolanus* och *Timon av Athen*. Coriolanus är den totala folkfienden, som tar steget fullt ut i konsekvens av de orättvisor han får lida av den stat han har tjänat. Även Coriolanus är en komplexfylld personlighet, som av rent ädelmod inte kan begagna sig av de metoder som krävs av en statstjänsteman för att vinna den vulgära hopens bevägenhet. Han kan inte nedlåta sig till att visa den vulgaritet som krävs för att bli populär. Han blir då i stället missförstådd och blir impopulär, blir därför utstött av de populära politikerna som inte vill förlora folkets gunst, varpå han av ren hederlighet tar ställning mot staten. Även denna karaktär är en helt personlig skapelse av diktaren - Plutarkhos har inte en antydning av den djupa politiska psykologi i Coriolanus-dramat som finns i Shakespearedramatiseringen. Således kan man även här gissa ett självporträtt. Lord Stanley? Omöjligt. Han

sviktade aldrig i sin lojalitet mot kronan, och kung Jakob I tog själv ställning för Lord Stanley i dennes mångåriga släkträttegång. Han var lojaliteten själv.

Kit Marlowe var under 1580-talet i tjänst hos Sir Francis Walsingham som agent främst i Frankrike. Han spionerade bland annat på landsflyktiga engelska katoliker i Rheims. Han visste vad förrädare var för något och måste ha förstått hur de tänkte och fungerade, liksom Dostojevskij lärde sig förstå brottslingars psykologi i tukthusen i Sibirien. Vi har tidigare antytt Marlowes under åren stigande bitterhet. Här passar Coriolanus åter perfekt in i bilden som ett självterapeutiskt uttryck för vulkaniskt djup bitterhet gentemot den brittiska kronan, som troligen svek Christopher Marlowe när den borde ha skyddat honom, med tanke på de tjänster han gjort den som agent.

Slutligen den totala misantropen Timon av Athen - åter ett perfekt personligt uttryck för en total besvikelse på hela mänskligheten och på själva livet. De enda kvinnor som förekommer i hela pjäsen är två horor hos playboyen Alkibiades. Aldrig har kvinnan givits en bittrare gliring i någon pjäs av denne diktare. Det är hans maximala förolämpning mot hela det kvinnliga könet. Även detta skulle passa perfekt in på fallet Christopher Marlowe - och inte på någon annan.

Slutligen ett autentiskt dokument (i någon förkortning), den kritiska punkten i Marlowes liv, som tvingar honom till hans ytterst sällsamma öde - att endast kunna överleva genom att officiellt upphöra att existera. Det är den kungliga agenten Richard Baines' rapport om Marlowe till drottningen:

"Angående Christopher Marlowes hädiska åsikter, fördömande av religionen och förakt för Guds ord.

Att hinduerna och många antika författare förekommit och skrivit om religionen för 16 tusen år sedan, medan ju Adam bevisligen levde för bara 6 tusen år sedan.

Han menar att Moses var en klåpare och att en viss Harriot, en av Sir Walter Raleighs män, kan åstadkomma bättre.

Att Moses fick judarna att färdas 11 år i öknen på en resa som kunde ha tagit mindre än ett år, i avsikt att få alla sina kritiker att gå under på vägen och befästa en bestående vidskepelse i de överlevandes hjärtan.

Att anledningen till Religionens instiftande var att hålla folket i schack.

Att Jesus var en snickares son, och att de judar, som korsfäste honom, bland vilka han växte upp, bäst kände till vad han egentligen var för en.

Att Kristus förtjänade döden bättre än Barabbas, och att judarna valde rätt, fastän Barabbas var både en tjuv och en mördare.

Att om det finns någon Gud och någon god religion det vore de påvligas, eftersom gudstjänsten hos dem firas med större ceremoni med orgel, körer, tonsurer, etc.

Att alla protestanter är hycklande åsnor.

Att om han skulle starta en ny religion det skulle ske enligt en mycket bättre metod.

Att alla som inte älskar tobak och pojkar är idioter.

Att apostlarna var fiskare och simpla gubbar utan varken förstånd eller själsgåvor, att endast Paulus hade förstånd men att han var feg som mot sitt eget samvete bjöd folk att underkasta sig överheter.

Att han hade lika stor rätt att slå mynt som Drottningen av England, att han kände en viss Poole, en fånge i Newgate, som hade stor skicklighet i att blanda metaller, och att han av honom lärt sig att slå franska mynt och engelska shillings.

Att Richard Cholmeley bekant att han av Marlowes argument låtit sig övertygas till att bli Ateist.

Att denne Marlowe kan övertyga vem som helst att bli Ateist, varför alla män i Kristenheten borde hjälpas åt med att tysta denne farlige man."

Detta dokument når drottningens råd den 29 maj 1593. Marlowes beskyddare Sir Thomas Walsingham hade kontakt med drottningens råd och torde omedelbart ha fått kännedom om dokumentet, vars enda verkligt allvarliga anklagelse var den om Marlowes kunskaper som falskmyntare. Allt kunde drottningen förlåta men inte att någon blandade sig i hennes ekonomi.

Därmed ställs Marlowes liv som framgångsrik dramatiker på sin spets, han har inget annat val till att få sin karriär avbruten än att förekomma myndigheterna och avbryta den själv, vilket han gör tveklöst och omedelbart (den 31 maj 1593). Och i stället för den framgångsrike dramatikern och skalden Marlowe fick vi det svåraste fallet i hela teaterhistorien, ett mycket värre och mera tragiskt och komplicerat fall än den enkle och godtrogne dumbommen Oscar Wilde - som inte var stark nog att klara sitt fall. Marlowes fall började inte avslöjas förrän 1895, - året då Wilde ställdes inför rätta; först 1925 började avslöjande dokument i Marlowes fall hittas, och först 1955 kom den första boken som spred ljus över fallet - Calvin Hoffmans *The Man who was Shakespeare*. Först då började man förstå möjligheten att Marlowe hade lyckats överleva sitt fall - och till och med kunnat hantera det och bearbeta det för att använda erfarenheten rent konstruktivt till godo för teatern, skådespelarna och hela den värld, som blev scenen för den hemlighetsfulle diktarens odödliga dramer.

Emellertid är Laila Roth av en annan mening. Så här skriver hon:

"Din presentation av Marlowe-teorin är onekligen fascinerande och tvingar till eftertanke och rekonsideration. Men efter många ältanden och prövningar med hela mitt intuitiva intellekt mobiliserat till maximum, och efter att ständigt ha prövat saken om och om på nytt, har jag kommit fram till, att jag ändå tror mera på William Stanley som Shakespeare. Vad som för mig får vägen att väga över till hans fördel är de sista skådespelen, sagospelen, *Cymbeline*, *En Vintersaga* och *Stormen*. Och tyngst av dessa väger *Stormen*.

Det är ju diktarens sista skådespel, och som sådant måste det ju i viss mån beaktas som något av hans testamente till konsten. Prospero måste därför anses som hans sista ord i leken och hans sist utformade självporträtt. Vad har då Prospero att berätta?

Prospero är en grubblare som sitter fast i en olöslig familjekonflikt med sin broder, som orättmätigt tillskansat sig Prosperos konungadöme. Detta är just Lord Stanleys egen familjesaga. Egentligen behöver man inte säga mer. Inget av alla Shakespeare-dramerna luktar så mycket Lord Stanley som detta. Även *Cymbeline* och *En vintersaga* gör det, men *Stormen* är som en slutlig och definitiv signatur. Prospero är en boren konung som aldrig fick bli kung. I stället fick han ett surrogatkungarike med makt över drömmar och andar och *freaks* inom den öde öns begränsade område, inom vars snäva ramar han måste begränsa sin verksamhet, sin konst. Samtidigt är pjäsen hans sista italienska skådespel, hans sista komedi, hans sista kärleksförklaring till Italien. Det är där han hör hemma, det är där han lärde sig livets komedi, och det är dit han vill komma tillbaka. Samtidigt andas denna pjäs kanske mer än någon av de andra diktarens egen hemmiljö i sällskap av konungar och furstar och endast de allra högsta aristokraterna inom adeln. Här finns ingenting av den enkle borgaren från Stratford eller skomakarpojken från Canterbury. Här finns bara en konungs *displacement* bland *freaks*, drömmar och andar i en ödlig förvisning, där han frambesvärjer sitt rätta element och sällskap: hans bröder inom den högsta adeln i den stora världen, konungar och hertigar och italienare.

För mig är *Stormen* det mest övertygande av alla argument för Lord Stanleys autenticitet som författaren till alla Shakespeareverken - och kanske även till

Christopher Marlowes och Thomas Kyds. Det senare vill jag dock inte gå in på. Det är för djupt vatten för mig.

Hälsningar, *Laila Roth.*"

Vi har full förståelse för att Laila Roth som kvinna ej vill gå in i fallet Christopher Marlowe.

Emellertid har även andra uppmärksammat detta fall på senare tid och mest av allt i England. Där planeras inte mindre än tre filmer helt plötsligt till nästa år centrerade kring Marlowe. En är en filmatisering av Anthony Burgess' roman "*Död man i Deptford*", den andra heter "*Marlowe*" rätt och slätt och beskriver honom som Shakespeares spöskrivare, medan den tredje, "*Vainglory*", helt osmakligt lovar att vältra sig i homosexuella kärleksscener.

Så har vi även den danska Shakespeare-teorin, som med samma rätt som alla andra kräver att åtminstone få bli presenterad. Det lär ha förekommit i Danmark kring mitten av 1500-talet ett original av ansevärd mått, som genom sitt liberala och snuskiga leverne ådrog sig öknamnet *Sjaske-Per*. Han gjorde sig med tiden så omöjlig och odräglig för de styrande i Danmark, att dessa lät deportera honom till England. Där gjorde han sig dock inte populärare utan förvisades till en avlägsen avkrokshåla som lär ha hetat Stratford, där han i vanlig ordning trevade under kjolarna på allsköns pigor och gjorde åtminstone en av dem havande. Han fick i England heta *Shakes-Pear*, men så kunde man ju inte heta ens i England. (Det skulle betyda *Skak-Päron*.) Därför anglicerades namnet till Shake-Speare, som ju faktiskt många redan hette. Denne *Sjaske-Per*, sedermera *Shakes-Pear* och slutligen Shake-Speare var naturligtvis William Shakespeares naturliga fader. Beviset för denna teori utgöres av pjäsen *Hamlet*, som självklart är en återgivning av pappa *Sjaske-Pers* öde, när han deporterades från Danmark, på vilka grunder detta skedde, och vad det hade blivit av honom om han hade vågat återvända till Danmark igen.

Vi väntar med spänning på den Norska Shakespeare-teorin.

Filmer.

Det har varit skralt med sevärd film på biograferna under sommaren. Det enda ässet har väl varit den senaste Kenneth Branagh-filmen, *The Gingerbread Man*, om en orkan i Savannah, Syd-Carolina, som härjar våldsamt och utgör dramatisk bakgrund till härresande förvecklingar i den hos framför allt kvinnor alltför framgångsrike advokaten Kenneth Branaghs så lovande karriär.

Ännu skralare har det varit i dumburken, vilket torde framgå av detta nummers inledande artikel. Lyckligtvis finns dock fortfarande undantag. Det visas fortfarande gamla filmer ibland, om än sällsynt, till exempel George Sanders bästa film "*The Moon and Sixpence*" från 1942 på Somerset Maughams kanske skarpaste roman om ett konstnärsoede i mycket likt Gaughins - men det är ett misstag att se Maughams konstnärsporträtt som en biografi eller allegori om Gaughin, vilket Maugham alltid framhöll själv. Maughams demoniske och fullständigt skrupelfrie konstnär är en mycket mer dramatisk karaktär än den ganska bleke Paul Gaughin.

Visst var det intressant att få se Ingmar Bergmans klassiker "*Persona*" och "*Vargtimmen*", men vad är väl Bergmans filmkonst mot en så helgjuten dramaregissör som Alf Sjöberg och hans film "*Hets*"? Alf Sjöberg är lika klar som Bergman är diffus, han är lika rak och intensiv som Bergman i regel är tålmodsprövande, och Alf Sjöberg kommer aldrig med nonsens, vilket Bergman ofta gör. För varje film vi ser av Sjöberg och Bergman framstår Bergman som övervärderad och Sjöberg som undervärderad.

Regeln att Liam Neeson alltid är sevärd befästes genom den sällsynt ruggiga "Darkman", där han som vetenskapsman inom kirurgin får sitt ansikte förstört av gangsters och tvingas leva med ett av filmhistoriens mest vedervärdiga utseenden: han har inga läppar kvar som döljer tänderna, och ansiktet i övrigt är mest bara blottlagda muskler och senor. Men han tar en gruvlig hämnd på hela gänget av en av de saftigaste gangsterkonstellationerna som förekommit på vita duken. Filmen är en kuriös blandning av vidrigheters vidrighet och stor svart humor när den är som bäst.

Men intressantast har två musikfilmer varit, båda med Max von Sydow, i den ena som musiker och i den andra som musikerkurator. I Andrej Konchalovskijs mycket inträngande skildring av en världsviolinist som får multipelskleros - historien är tydligt inspirerad av Jacqueline Du Pré - spelas huvudrollen av Julie Andrews, som brer på virtuost över hela skalan från uppsluppen totaloptimist på toppen till prostrerad självmordskandidat, vars enda nöje kvar i livet är att ligga med den lokala skrothandlaren, åter spelad av Liam Neeson. "Duet for One" är en skildring av en mänsklig utförsbacke från den absoluta höjden till den djupaste tänkbara förnedring - och Julie Andrews gör det bra.

I Krzysztof Zanussis film "The Silent Touch" spelar Max von Sydow en fullständigt vedervärdig skräckmusiker, som redan legat i botten efter utförsbacken i 40 år, när en polsk musikläraridealist (spelad av Lothaire Bluteau) får för sig, att han ska få i gång den världsberömde av sig själv levande begravda kompositören med att börja komponera igen. Vad som sker är ett slags uppväckelse från de döda - Bluteau lyckas verkligen, om han dock nästan själv går under på kuppen, med att åter göra Max von Sydow till en levande människa och musiker igen. Filmen är ojämn men mycket intressant framför allt psykologiskt, och underverket är inte alls otroligt men mycket tankeväckande. Den överträffar faktiskt Kieslowskis "Den blå filmen" i musikalisk och mänsklig trovärdighet.

Beethovens sonater - del 8.

Vi har redan avverkat halva hans produktion och närmar oss de stora sonaterna. I de tre sonaterna opus 31, sonaterna nummer 16-18, ägnar han sig huvudsakligen åt att dryga ut formerna som ett slags förberedelse för de stora verken, framför allt symfonierna. Opus 31 kommer före den tredje pianokonserten och den tredje symfonin men är ett viktigt steg mot just dessa stora verk.

Den största av dessa tre sonater är den första, nummer 16, opus 31:1, där han breder ut formerna som aldrig tidigare. Den är därtill en av Beethovens mest humoristiska sonater. Redan första satsen sprudlar av skojfriska infall och burleska kontraster i ett överdåd av gott humör. Så sade också Beethoven själv om denna sonat: "Jag önskar att jag alltid kunde vara sådan: helt uppknäppt." Inte ens den andra satsen bjuder på någon lindring i det humoristiska flödet. Temat är enkelt och behagligt men utsätts för ett påträngande energiskt och envetet ackompanjement, som därtill utvecklas och bres på, så att det ständigt hotar att dränka den stackars melodin. Det gäller här att hålla den ständigt hackande och malande vänsterhanden ständigt dämpad i sin outtröttliga energi, så att högerhandens vackra och behagliga sång ändå kommer fram i den påstridiga motoriken.

Så kommer kulmen på de humoristiska infallen: det nästan ökända avslutningsrondot, där Beethoven i en orgie av musikalisk humor ägnar sig åt att avbryta, misshandla, tänja ut, deformera, sträcka ihjäl, tortera och martera den stackars temamelodin, så att den blir fullständigt oigenkännlig och aldrig får chansen att sjunga ut och komma till slut, förrän han äntligen till allra sist slår ihjäl sin stackars illa behandlade slagdänga.

Den följande sonaten, nr. 17, opus 31:2, som kallas "*Der Sturm*", är en av Beethovens allra mest beundrade och noggrant studerade. Här infinner sig ett fullständigt nytt musikaliskt tonspråk, som närmast kan kallas expressionistiskt. Eruptiva utbrott av djärva och ursinniga utslungningar av suggestiva intensiva rop ur djupet avbryts av spöklika tystnader med ensamma klagande slingor utan ackompanjemang - det var därför Strindberg ville få denna sonat till "Spöksonaten", vilket tyvärr är förvirrande, då Beethoven redan har en annan sonat med detta namn, nämligen den berömda "Spöktrion" opus 70. "*Der Sturm*" passar bättre, då stormen är ett faktum efter den serena mellansatsens stilla förtröstan och frid, när allt är mörker och hela havet stormar i ett outslitligt raseri av frossande musikalisk lössläpphet - detta är den enda av alla Beethovens sonatsatser som Wilhelm Kempff direkt kallar "underbar" och jämför med Bachs största klavermästerverk. Satsen är inte svår, tempot är inte mer än Allegretto, men kontrollen måste vara suverän - det går inte här att ens det allra minsta rubba kontinuiteten i det exakta tempot hela vägen. Det måste rulla på oavbrutet med repriser och allt ända tills den allra sista vägen i det stormande havet har rullat upp mot stranden och släckts efter den kanske mest praktfulla uppvisning i pianokomposition som Beethoven uppvisat.

Nr. 18 är sedan mildare. Beethoven tar det lugnare här och nöjer sig med enkla improvisationer av mera lättsamt och insmickrande slag. I Scherzot skojar han till det hela igen, här är åter en förödande ackompanjemangsats för vänstra handen som kör och mal på som en hel industri, tills en behaglig och graciös Menuett bereder en underbar avkoppling i malandet. Även den avslutande "*Presto con fuoco*"-satsen är lättsam och behaglig till karaktären, och man får det intrycket att Beethoven blir färdig med sitt opus 31 nöjd och glad och till fulla belåten med hela livet.

Eftersom vi redan behandlat sonaterna opus 49, som komponerades tidigast av alla, ägnar vi oss i nästa nummer enbart åt Waldsteinsonaten.

En tolkningsfråga.

Vi hade den stora glädjen härom sistens att komma över de första grammofoninspelningarna av Sibelius två första symfonier från 1930 med Robert Kajanus. Inspelningarna gjordes i London med The London Symphony Orchestra och omfattar även Tapiola och Belsazzars gästabud. Det oerhörda i jämförelsen mellan dessa inspelningar och vilka senare inspelningar som helst, främst av symfonierna, är, att de trots sin tekniska ofullkomlighet så tydligt är så mycket bättre än allt som senare åstadkommit.

Robert Kajanus var en personlig och nära vän med Sibelius, och troligen stod mestaren själv i närheten av Kajanus och dirigerade honom - av alla finländska musiker var väl Kajanus den som var mest vänsbemyndad med Sibelius. Kajanus komponerade själv, och hans musik är snarlik Sibelius, som om de var bröder.

Det slående med Kajanus tolkningar är att de är så genomgående musikaliska - han har fått fram *musiken* hos Sibelius bättre än någon annan. Senare inspelningar må vara tekniskt mera utförliga och perfekta, men ingen når upp till Kajanus musikaliska kvalitet. Den som kommer närmast är Anthony Collins, som ju var den som senare övertog The London Symphony Orchestra, och alla dennes inspelningar har heller aldrig senare överträffats, hur primitiva de än är.

När man sedan hör på andra Sibeliusinspelningar slås man av hur många det är som totalt har misslyckats med att tolka Sibelius. Flera av Neeme Järvis ambitiösa inspelningar med Göteborgssymfonikerna i en komplett inspelning av samtliga Sibelius orkesterverk är rena katastrofer, speciellt den totala missförståelsen av Lemminkäinen-sviten, som egentligen bara Eugene Ormandy har lyckats med, som

ju också var den ende som Sibelius själv lät uppföra denna musik - efter hans personliga överläggningar med kompositören själv.

I regel har de finländska dirigenterna lyckats någorlunda hyfsat - både Paavo Berglund, Esa-Pekka Salonen och Okko Kamu har klarat av att tolka Sibelius. Men Herbert von Karajan kunde bara till nöds klara av de sista symfonierna och Tapiola, Vladimir Ashkenasy ska vi inte tala om, och andra ännu mindre.

Egentligen är de enda övriga som klarat av Sibelius engelsmännen. Sir Thomas Beechams och Sir John Barbirollis tolkningar förblir klassiska, och Sir Colin Davis är väl den senaste i raden, som presenterat en rad uppseendeväckande nytolkningar av ofta radikalt slag, som får en van Sibeliuslyssnare att ofta hoppa till av överraskning.

Allt tyder på att Sibelius, i likhet med andra extrema musikfritänkare som Chopin, Berlioz och Beethoven, är omöjlig att ge någon slutgiltig version av. Men den mest övertygande tolkaren förblir Robert Kajanus - och därefter Anthony Collins.

Cyril Scotts musikhistoria.

Den egentliga titeln på hans bok är "*Musikens hemliga inflytande genom tiderna*". Den är kvasivetenskaplig men bitvis mycket intressant. Han diskuterar först musikalitetens egentliga väsen innan han tar upp de enligt honom viktigaste musikaliska mästarna och deras indirekta inflytande på sin tid och framtiden. Han är inte helt snäll mot Händel, som han ger skulden för den viktorianska stelheten, medan han i högre grad gör Bach, Beethoven, Mendelssohn, Chopin och Schumann rättvisa, i synnerhet Beethoven och Chopin; men den som han överraskande nog lyfter fram i mer positiv dager än kanske någon annan musiker är César Franck. Han behandlar även Wagner, Richard Strauss, Debussy, Ravel, Skrjabin och Musorgskij, medan Tjajkovskij, Grieg och Delius blir tämligen ytligt förbigångna medan de dock behandlas i motsats till Haydn, Mozart, Schubert, Brahms, Berlioz, Weber och Reger, som egentligen bara får sina namn nämnda i förbifarten. Hypermodernismen med dess konsekvent destruktiva dissonanser (Schönberg, Stravinskij och Bartok) är han förvånansvärt fördragsam mot, medan han resolut avrättar jazzen (!) såsom det mest vulgariserande, förnedrande och barbariserande elementet i hela musikhistorien. Ett geni som Gershwin blir aldrig nämnt och inte heller Sibelius, Rachmaninov, Smetana, Dvorak, Rossini, Verdi, Puccini, Gluck, Bruckner, Mahler, Elgar, Vaughan Williams, Manuel de Falla eller Charles Gounod.

Först därefter går han över till den egentliga musikhistorien och börjar då med Indien för att sedan gå över till Egypten och antikens Grekland. Det intressanta med hans observation är att han ser ett direkt samband mellan vad som händer inom musiken och vad som händer i världen, så att han ser musiken som världens och historiens omedelbara spegel. Han menar rentav, att man tidigare i musiken kan skönja världens kommande historiska utveckling, då musiken mera omedelbart återspeglar vad som händer inom människan än vad världshistorien hinner göra. Sålunda menar han, att de båda världskrigen med den tyska nationalismens apotheos redan kommer till uttryck hos Wagner, och att hela 1900-talets totala moraliska nedgång och estetiska undergång redan i atonaliteten före det första världskriget och i jazzen har hunnit etablera sig. Man kan då fråga sig om musiken påverkat historien eller om musiken bara givit uttryck för historien före historien själv. Cyril Scott menar, att det är musiken som hemligen påverkat och styrt hela världshistorien.

En annan höjdpunkt i hans framställning (utom César Franck) är hans kapitel om den grekiska musiken. Han menar, att grekerna var de första som försökte idealisera människan genom konsten, och att denna idé uppbar hela Antikens civilisation och

gjorde den så framgångsrik: "Även om det är omöjligt för människor att vara sådana som Zeuxis avbildade dem, så är det bättre att han målar dem just så; ty föregångsexemplet bör vara bättre än vad det är ett föregångsexempel för." (Aristoteles.) Denna teori, menar Cyril Scott, ger nyckeln till hela den antika grekiska livsuppfattningen med dess strävan efter att låta litteraturen, konsten, filosofin och musiken ge uttryck åt önskvärda och nyttiga ideal för människan att sträva efter, så att konsten och den skapande, konstruktiva förmågan blir hela livets ledstjärna.

Den romerska musiken menar han sedan att fuskar bort alla ideal med att den används som militärmusik, därefter räddas musiken och hela västerlandets andliga odling av den gregorianska sången. Uppfinningen av polyfonin ger han Guido av Arezzo (född 990) äran för medan Europa även ser sina första renässansmorgonstrålar genom minne- och trubadursången. Därefter exploderar kulturen genom Orlando di Lasso, Palestrina och Monteverdi, medan han ignorerar Schütz men höjer Purcell till skyarna. Därmed är vi tillbaka vid bokens början: Händel är klippan som Cyril Scott både utgår ifrån och slutar vid.

"Det ofelbara tecknet på kultur är att människan betraktas och behandlas såsom Människa, vilket vill säga: förmer än allting annat."

Henri T. Laurency.

Europeisk turné, del 5.

När jag tagit igen mig något under eftermiddagen tog jag mod till mig och kontaktade min läkare. Han svarade: "Äntligen kommer du och befriar mig!"

När vi träffades på kvällen förklarade han sig närmare. "Jag har väntat som tigern på sitt byte på din ankomst, så att jag sedan äntligen skulle få lämna den här förbannade stan och fara till varmare orter i södern. Vädret är alltid dåligt här så här års, men i år slår kylan och snön och stormarna alla rekord!" Jag höll med honom - vi befann oss mitt i vårdagjämningen. "Nå, berätta nu allt för mig om alla dina krämpor."

De var alla som bortblåsta redan. De underbara dagarna i Sofia hade gett mig så mycket nytt att tänka på och fått mig att slappna av så kraftigt, att jag nu i Istanbul inte längre hade några krämpor. "Den gamla vanliga historien - du reser tvärs över hela Europa för att söka tröst hos en imbecill läkare för alla dina plågor, och under ansträngningarna att ta dig hit tappar du bort alla dina besvär på vägen. Kort sagt, du är friskare än någonsin."

Inte ens min vänstra fot gjorde längre det minsta ont, men jag berättade för honom om mitt nya problem med ögonen - sedan min 46-e födelsedag kunde jag plötsligt inte längre läsa och skriva utan glasögon. "Du klarade dig alltså i 46 år utan. Det är mer än dubbelt av vad de flesta gör. Med dåliga glasögon kan du nu läsa och skriva i 46 år till."

Hans diagnoser lät betryggande. Men själv hade han åldrats, och han hade mer att klaga över än jag. Till min förvåning hade han slutat röka. "I fyrtio år har jag grälat på alla människor att sluta röka, så jag tänkte att det kanske inte längre var för tidigt att lyda ett så gott råd själv." Han hade visserligen bara rökt pipa, men jag kunde inte bli fri från känslan att han med pipan även hade förlorat något av sig själv.

Mer alarmerande var hans allmänna inställning till livet. "Bli inte förvånad om jag en dag bara spårlöst försvinner. Det här livet tråkar bara ut mig mer och mer. Jag är gammal och ful, och de flesta av mina vänner har redan dött. Jag har ingen

kontakt med min familj, så jag vill helst försvinna utan någon uppståndelse - jag vill inte att någon ska komma till min begravning, utan min begravning vill jag ha för mig själv. *My funeral is my funeral and no one else's.*"

För att få honom på andra tankar förde jag *Essiac* på tal, den nya mirakelmedicinen mot cancer och aids. Genast tog samtalet fart, och jag kände åter igen min gamle doktor Sandy. Han blev så till den grad sitt gamla jag igen att han rentav förvånade mig med att ur en lönnficka plötsligt plocka upp sin gamla pipa - och tända den - den var färdigt stoppad. "*Just in case,*" ursäktade han sig.

Han menade att *Essiac* inte alls var någon dum idé. "Det kan bevisligen hjälpa mot cancer, och om det kan hjälpa mot kanske 50% cancerfall kanske det också kan hjälpa mot 12% aidsfall. Idén är sund och god, och jag är helt för den."

Essiac är en sorts örtblandning som späds ut och blandas med särskilt preparerat "volviskt" vatten. Varken han eller jag visste exakt hur proceduren med framställningen gick till, men vi var båda överens om att idén och principen var övertygande.

"Men ärligt talat tror jag inte att aidskrisen kommer att bli så allvarlig under de närmaste åren som den stora politiska krisen i den muslimska världen, när idén om Gud så småningom helt kommer att haverera med dunder och brak som ett gammalt sjöodugligt skepp, som aldrig borde ha fått sjösättas."

Jag bad honom att närmare förklara detta chockerande uttalande.

"Det har redan börjat," sade han. "Islam kommer att falla. Fundamentalisterna går själva i täten i företaget att skrota sin egen religion. Algeriet visar vägen. Gud kommer inte att överleva nästa århundrade, varken i islam, i judendomen, i kristendomen eller i hinduismen. Idén om en personlig gud som styr människans liv är det mest monstruösa tankemissfoster som någon människa någonsin har kläckt. Den måste falla direkt så fort den ställs inför realpolitiska fakta. Islam har gjort Gud till sin politiska ideologi. Därför måste islam och alla muslimska länder gå under politiskt."

Jag var ändå inte nöjd med hans förklaring. "Du får se själv. Suharto kommer att falla. Syriens diktator kommer att falla. Iran kommer att upplösas. Saddam Hussein kommer att falla. Khadaffi kommer att falla. Sudan kommer att upplösas. Burmas diktatur kommer att falla. Kinas ekonomi och styrande parti kommer att upplösas och kollapsa."

"Men Burma och Kina är inte muslimska stater."

"Nej, men de är diktaturer, och det är exakt samma sak. För vad är väl idén om Gud om inte en ursäkt, ett rättfärdigande och stadfästelse och legalisering av ren diktatur?"

Han menade även att Castro och Nordkorea skulle falla inom kort. "Du skall få se," sade han. "Alla diktaturer kommer att falla kanske redan inom detta år."

Och han var aldrig allvarligare än när han sade detta och samtidigt med solennitet höjde sitt glas vitt vin till munnen utan att ha tänkt på att ta ut pipan ur den samma. Hans allvar var så blodigt i all sin självklarhet att han tog sin utsagas visshet lika mycket för givet som att han kunde röka pipa och dricka vin samtidigt. En god läkare som doktor Sandy vet minsann vad han talar om.

"Finns det ingenting mer du kan avrätta när du ändå håller på?" provocerade jag honom.

Han skrattade till. "Gärna det! Vad önskas? Vilka auktoriteter står högst efter de religiösa? Politikerna hör till kloakpatrasket. Men vad sägs om de stora fusk-filosoferna?"

Fortsättning i nästa nummer, där doktor Sandy obducerar filosoferna.

Den rysliga resan till Ryssland - en rysare

(inledning)

Resan började planeras redan tidigt under våren. Egentligen hade den planerats redan i årtal - jag hade ju aldrig varit i Ryssland, vilket utgjorde en lucka i min utbildning.

Men i samband med min kollega Nils Sondefors 50-årsdag i april 1998 infann sig den perfekta anledningen och det perfekta tillfället - såg det ut som. Föga anade vi vilka hinder som skulle torna upp sig för ett så enkelt företag.

Nils hade regelbundet turnerat i Ryssland under hela 80-talet, närmare bestämt från 1981 till 1989 och då alltid till dåvarande Leningrad, ibland via Reval och Riga eller via Viborg med buss från Åbo. Hans ryska intresse hade alltid varit framträdande men stimulerades så till den grad av dessa resor att han lärde sig flytande ryska och under 90-talet inledde och underhöll en omfattande korrespondens på ryska med en vän i Degtjarsk utanför Jekaterinburg i Ural. Det är denna samlade korrespondens som sedan bildade en av hörnstenarna i Letnanyförlagets utgivning - det omfattande dokumentära arbetet "*Rysk korrespondens*" av Nils Sondefors och Sergej Djomin, ett gripande verk med helt autentiska inblickar i de kataklysmatiska omvälvningarna i världens största rike under 90-talet med början i krisernas år 1991.

Nils hade aldrig träffat sin vän Sergej. Ett år hade det verkat möjligt, men ej heller den gången kom Nils iväg på sin resa till Ural. Nu 1998 verkade det gyllene tillfället ha kommit då Nils hustru var villig att släppa iväg Nils ut på en så riskabel resa förutsatt att jag följde med honom.

Planeringen inleddes under vårvintern. Emellertid var det olycksbådande tyst från Uralhållet, och när Sergej omsider avgav ett utlåtande om Nils vilda resplaner var det negativt på grund av omfattande katastrofer inom Sergejs egen familj. Under kort tid måste han genomföra fem begravningar inom sin egen familj medan samtidigt hans hustru låg svårt sjuk och han inte fick ut någon lön för sitt arbete. Samtidigt läste vi i tidningarna om den stora sprängmedelsfabriksolyckan i Jekaterinburg, där en hel förstad gick åt pipan med tusentals döda. Samtidigt inleddes årets nordiska sommar med en anhopning av katastrofoväder och ständigt nya anryckande områden med ihållande regn - denna fras blev en ständigt återkommande nyckelfras för karakterisering av denna miserabla sommar.

På ett ganska tidigt stadium insåg vi således det orealistiska i att satsa på en resa ända till Ural. I maj föreslog jag att vi skulle begränsa vår ryska resa till Sankt Petersburg, och allt eftersom Sergejs personliga familjeolyckor fortsatte att torna upp sig föreföll denna begränsning alltmera lämplig:

"Hej, Nils! Brevet från Sergej har föranlett många funderingar från min sida och har slutligen mynnat ut i ett konkret förslag, som lyder sålunda:

Sergej måste ha det mycket svårt med alla dessa begravningar och kriser i familjen, och detta känner jag att vi måste ta hänsyn till.

Vad säger du om detta förslag: att vi i år bara gör en liten rysk introduktionsresa till Sankt Petersburg på några dagar, och tar den stora ryska Uralresan nästa sommar i stället? Vad tror du Sergej skulle säga om detta?

Jag har ju själv aldrig varit i Ryssland tidigare och ser med spänning fram emot detta projekt men tänker samtidigt, att det kan vara klokt att ta det försiktigt.

En kuriös detalj, som du kan avfärda som nonsens om du vill: många tycker att jag är rysk och har något ryskt över mig, och mycket tyder på att jag kan ha haft ett tidigare liv i Ryssland före 1917. Att komma till dagens Ryssland med alla dess förändringar sedan 1917 kan kanske bli något av en chock, om jag sveper hela glaset

på en gång. Kanske det är säkrast att smaka på glaset först och börja med en klunk i Sankt Petersburg.

Om du inte tycker om mitt förslag skall vi naturligtvis satsa helhjärtat på hela resan nu i sommar. Många hälsningar, din kollega och entusiastiske medresenär," etc.

En annan intressent i resan var Eino Hanski, som Nils redan på ett tidigt stadium erbjudit att följa med. Men Eino satt mitt uppe i nya krävande skulpturprojekt och ville inte återvända till Sankt Petersburg, sin egentliga hemstad, som han inte besökt på 6 år, tomhänt. Skulle han fara tillbaka till Sankt Petersburg ville han ha rikligt med pengar med sig att kunna hjälpa sina vänner med. För att kunna bjuda på det önskade överflödet behövde han en avgörande skulpturbeställning, som han ännu inte hade fått.

Under juli månad klarnade Nils och min resa alltmera i konturerna. Vi skulle åka buss till Stockholm, fortsätta med färja till Åbo för att sedan fortsätta med buss hela vägen fram till Sankt Petersburg - en resa på två dagar och en natt på färjan. I Petersburg skulle vi sedan få fyra hela dagar på oss att göra staden, varefter en likadan hemresa skulle genomföras - en sammanlagd resa på 8 dagar.

Veckan före avresan fick vi emellertid besked om att hela resan måste läggas om. I stället för en svensk buss skulle vi få åtfölja en dansk med dansk reseledare, som då skulle ragga upp oss på vägen i Göteborg. På grund av denna omorganisation i sista ögonblick måste vi även skicka nya passfoton och visumansökningar. Allt måste göras om från början.

En dag före avresan visste vi ännu inte var vi skulle hämtas upp av vem, och det visste inte vår resebyrå Europabuss heller. Den eftermiddagen fick vi äntligen veta det - lördag klockan 12.10 skulle vi hämtas av en gulgrön dansk buss som hette Thinggaard vid Stena Danmark-terminalen. När denna buss punktligt infann sig visade den sig i själva verket heta Frank Hansen - men det var ändå rätt buss.

Sålunda kom vi i alla fall iväg. Tusen andra hinder för resan hade även hopat sig under den sista veckan - mina plikter krävde egentligen att jag avstod från den, egentligen var den för dyr för att jag skulle kunna ha råd med den, om jag genomförde den skulle jag kanske inte mer kunna ta ledigt i Finland i sommar, etc. Men iväg kom vi.

Forts. i nästa nummer.

Ödesresan, del 9 : Naini Tal.

Naini Tal nåddes i kvällningen. Där möttes jag av resans hittills svåraste bakslag: min underbara gäststuga från förra besöket hade stängts och sålts. I stället hänvisades jag till Hotel Alps, ett kolossalt viktorianskt hotell från förra århundradet, ett överväldigande kråkslott och spökhuis i upplösningstillstånd, där dörrarna öppnade sig av sig själva och där receptionen låg uppe på vinden. Men det gick bra det också. Jag fick ett kolossalt rum att bo i för samma pris som i Kausani (100 rupier, 22:20 kronor,) med ett särskilt badrum i samma dimensioner - med personlig privat korridor emellan. En respektabel dam med bara döttrar skötte ruljangsen, och det fanns ingenting man kunde klaga på i denna döende men magnifika 1800-talsatmosfär av överdådig stilfullhet, generöst livsutrymme och idealisk balkong med utsikt över Indiens vackraste sjölandskap.

Den följande dagen blev fridfull under vilken jag mest baddade min sjuka fot i det varma solskenet, men på morgonen begav jag mig upp till China Peak. Det var en underbar morgon, och man kunde se alla Himalayabergen från Himachal Pradesh

till Nepal. Alam var inte där och bjöd mig på te, men hans gode vän Noam var där i stället och bjöd mig på te. Han var inte lika filosofisk som Alam och förde ingen gästbok som Alam men bjöd ändå på angenämt umgänge. Jag bad honom hälsa till Alam, som säkert skulle komma ihåg mig från för två år sedan.

Jag var ensam gäst på mitt stora spökhottell, men på kvällen dök det plötsligt upp ett helt gäng av västerländska ungdomar från England, Skottland, Sverige och Israel. Hur de hade hittat till mitt hotell är ett mysterium. De var mycket trevliga, de var alla på sin första resa i Indien, och plötsligt blev hotellet nästan fullbelagt. Jag fick det stora nöjet att presentera stadens lämpligaste restauranger för dem, och skotten kunde jag guida till "*The English Wine Shop*" där man köper whisky och rom och sådant, vilket skotten hade levt alltför länge utan. Senare på kvällen invigde jag tillsammans med honom min flaska Ballantine's från Landvetter - mina flaskor Martini och *Offley's Red Port* från samma fyndställe var slut, så det var nu bara whiskyn kvar som medicin för resan. Vi intog alla sex en enkel middag på den tibetanska restaurangen Sonom rakt under hotellet, alla hade varit i Dharamsala, flera hade till och med träffat Dalai Lama, så vi var alla som hemma med Momos och nudelsoppa - kvällen kunde knappast bli bättre.

Följande morgon gick jag upp till Gompan, det buddhistiska klostret. Dess läge är en historia för sig. Det ligger högt ovanför sjön under linbanan, och när solen om eftermiddagen sjunker ner bakom kullarna har detta kloster det läge som mottar de sista strålarna. Från toaletten bakom klostret, ett utedass, har man vad som förmodligen måste vara den förnämligaste utsikten från något utedass i världen.

Jag blev väl mottagen av munken Sambha Choeling, som visade mig runt i det lilla men rikt dekorerade klostret. Jag kom då att tänka på Johannes ord: "Vad som gör den tibetanska buddhismen mera intressant och attraktiv än någon annan form av buddhism är dess omåttliga fantasi. Den är visuellt inspirerad och påverkad av hinduismen till en ganska multiplicerad grad, så att dess grannaste och vildaste konstprodukter egentligen bara kan jämföras med den kristna konstrenässansens mest färggranna fantasiskapelser under 1500-talet."

Broder Sambha bjöd mig på rikligt smörte och visade mig även skolan och deras Assembly Hall, men någon stupa har de inte. Jag berättade för honom om mina besök i Dalhousie och Dharamsala och min resa till Kailas, och han var mycket nöjd. Där fanns två andra munkar också, och vår samvaro var den bästa tänkbara.

Naini Tal-kapitlet avslutades med en värdig bankett på min favoritrestaurang Negi tillsammans med mina fem unga vänner från Israel, Skottland, Yorkshire och Sverige. Jag unnade mig en präktig Mutton Birainy, som blev min bästa middag i Indien hittills. Man kan äta hur gott som helst i Indien hur billigt som helst, om man bara unnar sig besväret att ta risken att pröva sig fram på det okända spännande havet av vad de mångfaldiga indiska specialiteterna med sina exotiska namn egentligen innehåller. Denna min luxuösa söndagsmiddag kostade mig 60 rupier bara, det är i svenska pengar 13:30.

Det kändes skönt att avsluta Naini Tal-sejouren på detta sätt. För första gången på en dryg vecka kunde jag stiga på min vänstra häl igen, så att jag nästan kunde gå helt problemfritt. Fotkrisen hade varat i åtta dagar från Rishikesh via Kedarnath, Gaurikund, Karnaprayag, Kausani och Almora till Naini Tal. Mätte den inte följa med mig till Darjeeling.

Men i stället mötte jag andra och värre plågor.

Forts. i nästa nummer.

Expedition Tibet maj '97, del 13.

25.5. Tyvärr kom våra förhoppningar på skam. Sikten var drastiskt försämrad, och vi skulle varken få se Gurla Mandhata eller Kailas mer. Det var mera snö på gång, och det tydligt annalkande ovädret gjorde att vi påskyndade vår avfärd. Klockan 9 bröt vi upp, gjorde ett entimmesbesök i det underbara klostret Chiu mitt på näset (som helt förstördes av kineserna under kulturrevolutionen men som sedan återuppbyggdes under 80-talet) varefter vi bjöd hela Kailas- och Manasarovarområdet farväl.

Under Parikraman runt Kailas hade vi sett minst ett dussin klosterruiner. Endast tre (fyra med Chiu) har sedermera återuppbyggts, men klostren är sorgligt fattiga på munkar, då Kina även stoppar nyrekrytering av sådana och fortsätter att grymt motarbeta det anrika tibetanska klosterväsendet: kloster som Kina förstört låter de restaurera bara för turistnäringens skull.

Gärna hade man stannat längre vid Kailas och Manasarovar. Gärna hade man gjort den andra kortare och svårare Parikraman högre upp in på berget. Gärna hade man även gått runt hela Manasarovar och Rakkas Tal. Men detta var en gruppresa med strikt tidsschema, som det inte gick att rubba.

Färden gick bort från Manasarovar in i ett sibiriskt snölandskap. Alaska hade förändrats till Sibirien. Det dåliga vädret förföljde oss hela dagen, och resans sämsta väg hittills förde oss upp till passet Mayum La (5151 m.ö.h.) Landskapet blev åter ett sterilt och ödsligt ökenområde utan människospår. Vi friskade upp vårt mod under denna sibiriska tröstlöshetsfärd med ett snöbollskrig. På andra sidan passet kunde vi snart skönja de första bäckarna som skulle bli till Brahmaputra. Vi slog läger i vad som bara kan beskrivas som en rytande snöstorm. Snön öste ner så kraftigt att det var omöjligt att fortsätta längre. Det var bara att vänta ut snöstormen, som måste bedarra lika plötsligt som den börjat. Dagens fotografering blev givetvis i det närmaste obefintlig.

Emellertid upphörde inte snöstormen. Vi stod huttrande inne i kafétältet och smuttade på våra kaffemuggar med vantarna på medan vi bara kunde stå och se på hur våra bräckliga sovtält där ute begravdes av snömassorna, som bara vräkte ner i sibirisk monoton. Det hette att ovädret måste sluta när som helst, men det bara höll på och höll på och höll på, som i Antarktis under kapten Scotts sista expedition på hans dödsbringande återfärd. Ingenting visade något tecken på att det någonsin skulle upphöra. Det var som om den sibiriska vintern nu hade inletts och inte hade för avsikt att upphöra på minst hundra år. Takten och monotonin på de nedvråkande snömassorna var otroligt stabil och statisk, som om ingenting kunde rubba detta hopplösa undergångsväder. Allt eftersom timmarna gick blev även vår vägvisare orolig. Detta var helt naturligt, men ansvaret hos en vägvisare för den grupp han leder är så totalt, att det sista han får göra är att visa sin oro eller några onda aningar, om han känner några. Här hade det nu redan gått så långt, att vår vägvisare rent ut sade:

"Detta är förfärligt. Om det fortsätter så här kan vi bli sittande här i tre-fyra dagar."

Närmaste samhälle låg på 100 kilometers avstånd. Detta var alltså vårt perspektiv för närvarande: att bli sittande insnöade utan hopp om någon kontakt med någon yttervärld på tre-fyra dagar, kanske mer. Om detta var verkligheten skulle det förstöra vår tidtabell och resten av vår resa. Vi var ensamma med kylan och vintern, helt insnöade med begränsade livsmedel och hänvisade i ohyggliga vinternätter till av snö begravda bräckliga minitält.

Det var bara att resignera och hoppas på en bättre morgondag trots allt. Vi drog oss tillbaka till våra levande begravda tält och beredde oss på en kall och fasansfull natt. Det gällde att alltid då och då boxa bort snömassorna från tälttaket, helst varje

gång man vaknade under natten, så att tälttaket inte skulle kollapsa av trycket. Det var ungefär allt man kunde göra åt den omedelbara situationen: förhindra att den inte blev ännu värre, åtminstone på kort sikt.

Till detta kom mitt gamla problem med min sovsäck. Den tredje natten hade blixtlåset gått i två delar, och sedan dess hade varje natt varit en ojämn kamp mot kölden, då de 10 säkerhetsnålar jag använde i stället för blixtlåset skäppte in alltför mycket kyla, då de gick upp ibland. När de gått upp var det oundvikligt att sticka sig på dem när man skulle försöka sätta fast dem igen. Lägg till detta kisspauserna under natten. Då måste man ta upp de översta säkerhetsnålarna för att komma ur säcken, ett tidsödande bestyr, och sedan efter toalettbesöket åla sig ner i säcken och sätta fast dem igen i nattmörkret. Och så vidare. Denna natt kunde man inte hålla sig varm ens i fosterställning. Natten gick till som så, att man insomnade i fosterställning, vaknade efter några timmar av att man frös, måste då aktivera kroppen, sprattla med benen och gymnastisera liv i fötterna så att man återfick värmen, varpå man på nytt kunde sova i någon timme i fosterställning tills man på nytt vaknade av att man frös.

Forts. i nästa nummer.